
Papa i evolucija

Ivan Pavao II. povukao je značajan potez kada je 22. listopada 1996. u svojoj poruci Papinskoj akademiji znanosti, sukladno pomacima u katoličkoj teologiji prošlih desetljeća, konačno afirmativno progovorio o vrijednosti evolutivnog tumačenja povijesti života na zemlji. Za Pija XII. "evolucionizam" je još uvijek bio samo hipoteza dostojna istraživanja i razmišljanja, ali ne više od suprotne hipoteze. Naprotiv, Ivan Pavao napušta govor o hipotezi te evolutivni pristup opisuje kao znanstvenu teoriju u prilog koje govore značajna konvergentna otkrića na različitim područjima. Razlikujući pritom evolutivne činjenice od aktualnoga pluralizma tumačenja "mehanizama evolucije", ali i pluralizma različitih filozofsko-svjetonazorskih tumačenja smisla evolucije, Papa, zajedno s velikim dijelom novije katoličke teologije, drži da je i te kako moguće smisljeno i uvjerljivo međusobno artikulirati evolutivni diskurs i teološki govor o stvaranju.

Mnogi teolozi u takvom su Papinu pristupu vidjeli službeno povlačenje crte ispod duge povijesti napetosti i nesnalaženja koja su karakterizirala odnos teologije i evolucionizma. Time je dinamična slika svijeta, koja se inače najavljuje već u konstituciji GS, prihvaćena kao uvažavanja vrijedan interpretacijski okvir, odnosno horizont učiteljskoga govora o stvaranju. Sama pak teološka promišljanja mogla su se, nakon načelnoga Papinog iskazivanja kompatibilnosti dvaju pristupa stvarnosti, s puno više idejnog angažmana i eklezijalne opuštenosti okrenuti daljnjim traganjima za što uvjerljivijim teološkim modelima govora o stvaranju koji uvažavaju evolutivne činjenice. Nedavno je međutim, na inicijativu Benedikta XVI., objavljena knjiga S. O. Horn/S. Wiedenhofer (Hg.), *Schöpfung und Evolution* (Augsburg, 2007.) koja se bavi određenim nedoumicama glede stava aktualnoga pape naspram evolucije, a time i naspram stupnja njegova prianjanja uz stav

Ivana Pavla II. o toj temi. Riječ je o knjizi koja okuplja izlaganja i diskusije s uobičajenoga godišnjeg druženja pape Ratzingera s njegovim bivšim doktorandima, održanog 2006. u Castel Gandolfu o temi odnosa evolucije i stvaranja. Sumnjičave reakcije nisu izostale. Tako njemački *Der Spiegel* u toj knjizi vidi obnavljanje opasnog starog sukobljavanja Crkve sa “zastupnicima moderne slike svijeta”. Takva prosudba, međutim, ipak je zadojena senzacionalističkom kritičnošću koja previđa da tekstovi objavljeni u knjizi ne idu za tim da izričito ospore činjenicu evolucije, nego se u znatnoj mjeri bave ukazivanjem na neke, po mišljenju autora, manje uvjerljivo obrazložene elemente evolutivne teorije. Sam Benedikt XVI. izričito prihvaća mišljenje svojega predšasnika da je teorija evolucije više od jedne znanstvene hipoteze, ali, istina, odmah nadodaje kako ta teorija nije još uvijek potpuno znanstveno verificirana (str. 15). Papi se također čini da je “mikroevolucija” dovoljno znanstveno potvrđena dok mu se prijelaz k “makroevoluciji” čini manje razvidnim te stoga drži da treba znatno produbiti pitanje “evolutivnih skokova” (str. 18). Ch. Schönborn pak ukazuje na čitav niz “deficitarnih tumačenja” određenih evolutivnih fenomena. Inače, takvih je zapažanja podosta te se općenito stječe dojam da većina tekstopisaca upravo ukazivanjem na “značajne praznine” evolutivne teorije (po njima bi bolje bilo govoriti o “evolutivnoj znanosti”!) žele osigurati dovoljno prostora za Božje stvaralačke zahvate. Kao da Božje stvaralačko djelovanje nije djelotvorno na čitavoj crti evolutivnih dinamika, a ne samo u onim točkama koje (vjerojatno?!) još nisu ili za sada nisu posve jednoznačno verificirane i opisane znanstvenom metodom. Tim više što i sam Benedikt naglašava da se stvaranje odnosi na “cjelinu kretanja bitka” (str. 13), a ne tek na određene punktualne zahvate. Stvoritelja stoga i nije ispravno predočavati kao zanatliju koji proizvodi određene predmete (str. 15).

Na to je ukazao i jedini prirodoslovac, ne-teolog među sudionicima znanstvenog skupa u Castel Gandolfu, austrijski akademik P. Schuster. Ne odbacujući mogućnost poveznice evolutivne slike svijeta i teološkoga govora o stvaranju, on usrdno potiče teologe da se ne obrušavaju stalno na pojedinačne nedostatke evolutivne teorije, nego da se radije usredotoče na očitost cjelokupnoga tijeka evolucije. Tada postaje razvidno da je evolucija na fascinantan način, kroz mnoge iglene uši uspjela proći uskim hodnikom od “prvotnog praska” do čovjeka (str. 56, 121s, 136). No i Papa je isto tako uvjeren da je svijet nastao u “jednom kompliciranom evolutivnom procesu”, koji, u sebi

nosi odlike racionalnosti (Logosa!). Prirodni procesi, međutim, iskazuju istodobno i veliku dozu teško shvatljive okrutnosti i evolutivne patnje, tako da "intelligent Design", odnosno konačnu transcendentnu smislenost evolucije nije moguće jednoznačno dohvatiti ni na razini evolutivne teorije, a niti same filozofije (str. 161). Dohvaćanje smisla evolucije i njezino povezivanje s Božjim stvaralačkim činom spada u kompetenciju vjere (str. 13). Premda nije nipošto lako artikulirati odnos između ta dva načina opisivanja stvarnosti, papa Benedikt je uvjeren da, uz pomoć posredničke razine poistovjećene s "prirodnom filozofijom", "mi ne smijemo nipošto prestati s pokušajem ujedinjavanja tih dvaju svjetova i određivanja koji je to kôd koji nosi cjelinu" (str. 144). Dakle, i za aktualnoga Papu nije nipošto poželjno niti smisleno zastupati tek puki paralelizam između teološkoga diskursa i evolutivnoga pristupa cjelini biološke i kozmičke povijesti (str. 132).

Sve u svemu druženje u Castel Gandolfu, održano na samom početku pontifikata Benedikta XVI. rječito svjedoči o Papinu uvjerenju da je evolutivno tumačenje jedan od najvažnijih izazova kršćanskoj vjeri i teologiji. Evolutivna paradigma koja odlučujuće strukturira suvremene znanosti, ali više ili manje izričito određuje i kulturnu svijest današnjih ljudi, nameće teologiji potrebu da sadržaje vjere izrazi uz pomoć modela koji uzimaju u obzir dinamičko pojmovlje i mentalitet. To nužno iziskuje da se kategorije kakve su primjerice Božje stvaralačko djelovanje, Božja svemoć, Božja interakcija sa svemirom i poviješću ljudske slobode ili istočni grijeh izraze na način koji ozbiljno računa s činjenicom da je svemir, pa i čovjek, stvoren nedovršen te da svjetski procesi, satkani od nužnosti i neodređenosti, često bolnog nestajanja i nastajanja, proizvode zaista autentične novosti. Gerd Theissen, heidelberški teolog, drži da je evolutivna teorija višestruko "uzdrkala" teologiju sileći je na novu kreativnost. Ali tako je to uvijek i bilo. Nikada nije bilo dovoljno jednostavno prihvatiti tradiciju i njezine naslijeđene jezične obrasce i to pretočiti u praksu. Uvijek je bila potrebna idejna i jezična inkulturacija. Uvijek su vjera i teologija težile postati kulturom određene epohe i podneblja. Jer, kako reče Ivan Pavao II., "vjera koja ne postaje kulturom, vjera je koja nije potpuno prihvaćena, nije u cijelosti promišljena, nije vjerno življena" (Pismo "Vijeću za kulturu", 1982.).

Iz rečenog se daje zaključiti da se Benedikt XVI., prema teološkom pristupu evolucijskoj teoriji odnosi zamjetljivo suzdržano, negoli njegov predšasnik, bojeći se "preuranjenih harmonizacija koje najčešće nisu odveć pouzdane" (str. 144). Uostalom, on se

tako ponaša i glede nekih drugih tema odlučujućih za tradicijski kontinuitet samoshvaćanja Crkve, prema kojemu se on ipak odnosi s upadno malo hermeneutičke inovativnosti. Međutim, za razliku od eklezijalnih i liturgijskih preokupacija i tumačenja koja su više određena bojazan od slabljenja tradicije, Benedikt XVI. kada je o suočenju s evolucijom riječ, uza svu kritičnost prema evoluciji kao "univerzalnoj teoriji svega koja ne dopušta daljnja pitanja o porijeklu i biti stvari" (str. 18s), pa i uza sve upiranje prstom na određene verifikacijske deficite, ipak iskazuje otvorenost prema interpretacijskom produbljenu tradicionalnoga teološkoga govora o Božjem stvaralačkom činu u uvjetima evolutivne slike svijeta. On izričito potiče teologe na tu neizbježnu duhovnu avanturu. Svjestan je neodrživosti biblicističkog kreacionizma (str. 149) i to je dobro, jer drugo i nije moguće! Ali nije li se diljem svijeta kršćanske i katoličke teologije zadnjih pedesetak godina već puno kvalitetnog posla napravilo u nakani oko formuliranja novih dovoljno uvjerljivih teoloških modela govora o Božjem stvaralačkom djelovanju? Mislimo na modele koji su zaista sposobni ući u dijalog sa znanostima evolutivne paradigme i tako posredovati suvremenom čovjeku, kršćaninu, ponajprije ne samo njemu, shvatljivim jezikom i na produbljen način trajnu smislenost kršćanske vjere u stvaranje? Vjerujem da je u Castel Gandolfu bila prilika da se s više radosti spomenu i značajnije razmotre svi relevantni i legitimni teološki razvoji u pristupu evoluciji - a ima ih uistinu podosta na svim širinama teološke geografije - a ne da se o problemu razmišlja nostalgичno, vraćajući stvari pretežito na razinu početne situacije i njezinih osnovnih koordinata. Kada je o evolutivnoj tematici unutar Crkve riječ, nedvojbeni problem jest zapravo manjkavo pretakanje teoloških razvoja i novih uvida u pastoralni i općenito navještajni govor, ali o tome u rečenoj knjizi nema značajnijih izjašnjavanja.

Nikola Bižaca